Seega on Tartule — nagu Eesti linnalisile asulaile üldse omane — vesiasend. Meie linnu nende asendi kohaselt rühmitades selgub, et Põhjaloode- ja Lääne-Eestit iseloomustavad mere- resp. rannikulinnad, Ida- ja Kagu-Eestit aga ürgorulinnad. Nende seas on Tartu tüübilisim mademelinn. Muide mainib ta asendilt — nagu tiitlikaart näitab — tublisti Viljandit. Mõlemad on Lahkme-Eesti [1]) linnad ja asuvad üks Emajõe, teine Raudna-Tänassilma jõe ürgorul. Viljandi on vaid viis korda vähem ning lebab peamiselt ürgoru loodepervel ja -veerul, sellal kui Tartu ulatub ürgoru lammilt oruveeri mööda üles mõlemale, s. o. edela- ja kirdepervele.

II. Suurus ja asulatüüp.

Rahvastik. Kodumaa asulastikku koostavate erakõuede ning kääbus-, jugu-, taru-, väike- ja siireasulate seas on linnu paarikümne ümber, milledest vaid 17 on omandanud õigusliku linna nime [2]). Suurlinnu kodumaal ei ole ja suurimad linnalised asulad — Tartu ning Tallinna — kuuluvad siirelinnade hulka. Sellal kui Tallinna on meie suurim merelinn, omab Tartu Eesti suurima maislinna nime. 1922. a. 28. XII. rahvalugemisel veel 50 342 (1921./1922. a. aasta läbi keskmiselt 52 850) elanikku (231) (203), registrib linna aadressibüroo 1. I. 1924. a. 56 148, 1. I. 1925. a. 57 299 ja 1. IV. 1925. a. juba 59 049 elanikku. Seega on ilma- ja vabadussõja depressioonist esilesukeldunud Tartu rahva-arv pidevalt tõusnud ja ületab tänapäeval kõik endised lugemid. Kui võrrelda Tartu rahva-

1) Lahkme-Eesti moodustab Pärnu madaliku, Viljandi ürgorustiku, Võrtsjärve nõo, Emajõe ürgorustiku ja Peipsi nõo reastumisel.

2) Tavalisesti ja ametlikult liigitatakse pinnapaigalisi asulaid küladeks, alevikeks, aleveiks ja linnadeks. Linna ja küla vahet ei tehta ainult valitsusõiguslikult, vaid avalik arvamine ja pahatihti ka statistika sisendab tähtsaima ja sageli ainsa vahe küla ja linna vahel asula suurusse ja nimelt rahvaarvusse. Olgugi et see tunnus sageli märki tabab, ei ole ta üldisemal hinnangul kandev ega oluline. Ei ole ju asulageograafiliselt otsustamiseks veel küllalt rahva-arvust, kas kõnealune asula on küla või linn. Nii on Yorubamaa raitkülas (geneetiliselt küll liitkülas) Ibadanis umbes 200 000 elanikku (113), sellal kui Württembergis üksi on 62 kääbuslinna vähem kui 2000 elanikuga (70). Kodumaal jälle on Paldiski kääbuslinnas vaevalt rohkem elanikke kui Petserimaa siirekülades (Lisjaa, Luki, Senno) ja kolm korda vähem kui Mustvee alevis (231). Tõeliselt on linnalise asula põhimiseks iseloomujooneks kultuurprodutsentsus (76), maalisil asulail aga natuurprodutsentsus. Seega esineb külade ja linnade näol asulate loomulik ruumiline rühmitus, mis töö vastab loomulikule kultuurilisele liigestusele. Prevaleerub asulas kultuurtoodang, siis on ta linn, vastasel korral küla. Mõlemal asulaliigil on iseoma suuruseliigitus. Statistika (70) jaotab asulaid suur- (> 100 000 elanikku), kesk- (100 000 kuni 20 000 el.), väike- (20 000 kuni 5000 el.) ja maalinnadeks (Landstadt: 5000 kuni 2000 el.) ja liigitab ühekülgselt vähem kui 2000 elanikuga asulad maalisiks (külad, alevikud, alevid). Autor proponeerib selle asemel alljärgnevat rohkem geograafilist ja üldisemast vaatekohast lähtuvat asulate suuruseliigitust:

Asulad:

a) maalised: (erakõu)			b) linnalised: (krunt, majasarg)		
> 20	elanikku	— kääbusküla;	> 2 000	elanikku	— kääbuslinn;
20—50	„	— juguküla;	2 000—5 000	„	— jugulinn;
50—200	„	— taruküla;	5 000—20 000	„	— tarulinn;
200—500	„	— väikeküla;	20 000—50 000	„	— väikelinn;
500—2 000	„	— siireküla;	50 000—200 000	„	— siirelinn;
2 000—5 000	„	— suurküla;	200 000—500 000	„	— suurlinn;
5 000—20 000	„	— kasaküla;	500 000—2 000 000	„	— kasalinn;
20 000—50 000	„	— hiidküla;	2 000 000—5 000 000	„	— hiidlinn;
> 50 000	„	— raitküla;	> 5 000 000	„	— raitlinn ehk ilmalinn.

Kuna linnade üldine kasvamine tingib aeg-ajalt iga suuruseklassi suhtelise väärtuse vähenemise, siis on suurlinna mõistele senini tarvitatud alammäär (100 000 el.) ammu juba liiga madalaks jäänud. Seetõttu on otstarbekam 200 000—500 000 el. linnu (Helsingi, Riia, Stokholm, Bristol jt.) suurlinnadeks nimetada. Pealegi on nimetus „suurlinn" pärit perioodilt, mil suurlinnu (200 000—500 000) oli niisama vähe kui tänapäeval hiidlinnu.

Tartu, lk. 195